

Posebno sporni se mu zdijo razdelki z naslovom: Razno gradivo ter Razni članki in razprave.

Če povzamemo naše poročilo, lahko trdimo, da Bibliografija poljske onomastike ne le omogoča orientacijo v ogromni strokovni literaturi, ampak tudi nazorno poroča o

dinamiki in vsestranskosti onomastičnih raziskav na Poljskem. Delo Taszyckiego lepo nadaljuje bogato tradicijo poljskih bibliografskih poročil, s katerimi je na jezikovnem področju začel Rocznik Slawistyczny.

Kazimierz Woźniak
Filozofska fakulteta v Ljubljani

VRAMČEV JEZIK IN KAJKAVSKO NAREČJE*

Ena najnovejših publikacij o kajkavskem narečju je zaradi pritegovanja slovenskega gradiva zanimiva tudi za slovenistiko. Knjiga je razdeljena na dva dela, ima pa tudi daljši uvod in dodatek, ki vsebuje sklepe, literaturo in gradivo.

V uvodu zvemo, da je Antun Vramec živel v 16. stoletju; rojen je bil v samoborski župi, v Rimu je naredil doktorat, po vrnitvi domov pa je opravljal duhovniško službo v Zagrebu, Brežicah in Varaždinu. Imel je stike z znanimi osebnosti svoje dobe. Znan je po svoji Kroniki, ki je kot poučno in zabavno branje izšla leta 1578 v Ljubljani, in Postili (1586).

I. del (Vramčev jezik i kajkavski dialekt 16. stoljeća) obsega več kot polovico knjige. Pisec v prvem poglavju razčlenjuje Vramčevo pisavo. Naloge se loti strukturalno. Meni, da ima vsak jezikovni element (ne glede na ravnino, ki ji pripada) svojo vlogo. Ravna se po tem načelu skuša ugotoviti zvezo med grafemi in fonemi takratnega kajkavskega narečja. Zaradi zelo raznovrstnih jezikovnih prvin v spomenikih in ker sta Belić in Aleksić menila, da jezik teh spomenikov odseva živo govoričo, so sklepali, da kajkavščina nima enotnega izhodišča. Junković pa ugotavlja, da mešanica v knjigi ne odseva nobenega živega, krajevnega govora. V 16. stoletju je po njegovem že obstajala kajkavska koine; oplajala se je tudi s starejšo književnostjo in nekajkavskimi narečji. Pri Vramcu loči štiri vrste jezikovnih prvin: tiste iz njegovega rojstnega kraja, iz drugih kajkavskih govorov, štokavske in čakavske ter deloma slovenske. Na podlagi ugotovitev iz prvega poglavja in preverjanja z današnjim narečnim gradivom v tretjem poglavju postavi trditev, da je kajkavščina 16. stoletja poznala sedem samoglasniških fonemov in triindvajset soglasniških. Razvrščeni so bili v različne sestave, ki pa jih je bilo mogoče

spraviti na skupni imenovalec. Pisec ugotavlja, kateri soglasniški sklopi so mogoči v posameznih položajih (npr.: što »kdo« razlaga iz kto < kьto; nenavadni prehod pojasnjuje s tem, da v nekaterih govorihi skupina -kt- na začetku besede ni mogoča), statistično pa prikazuje ustaljenost posameznih glasov v fonološkem sestavu. Četrto poglavje se ukvarja s kajkavskim oblikoslovjem 16. stoletja; obravnavane so sklonske končnice, stopnjevanje pridevnikov in prislovov, glagolske kategorije, dvojina in zaimki.

V II. delu (O podrijetlu i razvitku kajkavskog dijalekta) — za nas zanimivejšem, ker se večkrat dotakne slovenščine — najprej zvemo za starejše jezikoslovce (Dobrovský, Kopitar, Miklošič) in nekatere kajkavske izobražence (Mahanović, Gaj, Đalski idr.), ki so se ukvarjali s kajkavščino. Prvi resnejši raziskovalec pa je bil V. Oblak. Zapisal je govor medžimurske vasi Sv. Martin in ugotovil nekaj skupnih potez kajkavščine in slovenščine ter kajkavščine in srbohrvaščine. Prvo veliko delo, obsegalo je večino dotlej zbranega ali obravnavanega gradiva, je napisal Ukrajinec A. M. Lukjanenko. Najgloblje pa sta v razpravljanju o tem predmetu posegla F. Ramovš in A. Belić, za njima pa še R. Aleksić. Ugotovitve tege razpravljanja so doslej zadnja beseda o kajkavščini, zato se tudi Junković dlje zadrži pri njih.

Po Ramovšu se je zahodni južnoslovanski prajezik delil na raško (štokavsko), primorsko (čakavsko), panonsko (kajkavsko) in alpsko (slovensko) skupino. Od te celote se je najprej odtrgala raška skupina, kasneje pa zaradi spremenjenih zgodovinskih okoliščin še panonska in primorska. Ramovš našteva stare skupne poteze med slovenščino in kajkavščino: razvoj t', d', stj, skj, zdj, zgj, r', polglasnikov, kontrakcijo v orodniku množine ž. spola, končnico -ov v rodilniku množine, ohranitev nomenilnika itd. Glede severozahodnega dela kajkavskega narečja se z njim strinja tudi

* Zvonimir Junković, *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, Rad JAZU, Zagreb 1972, 229 str.

Belič, a trdi, da je vzhodni del po izvoru štokavski, jugozahodni pa čakavski. Za dokaz našteva nekatere glasovne razvoje in pa naglas. Meni, da je kajkavsko naglaševanje nastalo po mešanju štokavskega, čakavskega in slovenskega. Temeljna pojava sta po njegovem metakso *posékel* > *pòsekel* (od severozahoda) in metatonija *sŕša* > *sûša* (od vzhoda). Junković pravi, da zemljepisna porazdelitev teh pojavov ne potrjuje Beličevega mnenja; zdi se mu, da so se starejši pisci teme lotevali premalo celostno: preveč so upoštevali posamezna jezikovna dejstva, premalo pa razmerja med njimi. Preden se loti izpeljav sam, se vpraša, kaj se obdrži najdlje, kadar se prekrijeta dva jezikovna sestava. Na podlagi primerov iz Posavja trdi, da je to prozodija.

Ob refleksih za *ê*, *e* in *ę* v slovenskih narečjih (kasneje našteje še nekaj drugih potez, npr. tvorbo prihodnjika) ugotavlja, da se niti za alpsko skupino ne da ugotoviti enotnega izhodišča; sklicuje se na slovenske dialektologe, ki zavračajo Ramovševo domnevo o enotnem nastanku alpske skupine.

Nato se loti suprasegmentalnega (prozodijskega) sestava. Pri izpeljavah uporablja gradivo iz Ivšičevih del o kajkavskem naglaševanju, metodološko pa se krepko opira na Kuryłowiczewo *L'accentuation des langues indo-eropéennes*. Avtor zavrže domnevo o šestakcentnem sestavu, ker so med slovenščino, štokavščino, kajkavščino in čakavščino nekateri razločki v naglaševanju. Razločke med refleksi starih in metatonijskih akcentov v slovenščini pojasnjuje z odvisnostjo od ekspiratornosti, ne pa z odvisnostjo od razmerij v prozodiji. Bolje se mu zdi izhajati iz triakcentnega sestava, spremembe v njem pa pojasnjujejo z oslavitvijo *ṛ* in *ṛ̃* ter premikom naglasa za moro proti začetku besede in ustalitvijo novih razmerij med osnovnimi in izpeljanimi oblikami. V obeh skupinah, alpski in raško-panonsko-primorski, naj bi nastal prozodijski akut, v zlogu pred *ə* < *ṛ*, *ṛ̃*. V enakem položaju se tudi stari akut skrajša ali preide v *ˆ* in tako je znova doseženo prejšnje razločevanje. Nastal pa naj bi bil tudi morfološki akut (*sûša*, *mládi*), in sicer v zlogih pred polnim samoglasnikom, stari akut pa naj bi se bil na takih mestih tudi skrajšal ali pa prešel v *ˆ*. Vendar pa slednje po Junkovićevem mnenju ne velja za alpsko skupino, torej bi bili naglasi v *lipa*, *kráva*, *kopito*, rod. *bráta* enaki starim akutom. Kot bistven razloček med skupinama omenja še izgubo

kolikostnih nasprotij v nenaglašanih zlogih v slovenščini ter njihovo ohranitev v nenaglašanih in naglašanih neizgovornih zlogih v srbohrvaščini. Poudarja tudi, da je bil razvoj slovenskega samoglasniškega sestava pod vplivom suprasegmentalnega sestava, v srbohrvaščini pa neodvisen od njega. Tako tudi ugotovi, da panonska skupina ni obsegala le kajkavščine, temveč tudi slovenske panonske govore (goričanskega, prleškega in prekmurskega), ker so izgubili tonemska nasprotja. Prleški je izgubil celo velikostna nasprotja (*bráta*, *cěsta*, *zělje*, *žěna*), goričanski izraža nekdanje razločevanje velikosti z različno samoglasniško kvaliteto (*breik* < *brěg*, *lieto* < *lěto*). Junković se ustavi tudi pri naglasnem tipu *drěvo* > *drevò*, in *gnezdò* < *gnězdò* < *gnezdò* ter pove, da je cirkumfleks preskočil na zadnji zlog po izgubi tonemskih nasprotij.

Veseli smo lahko, da se je vendar spet našel človek, ki si je upal spoprijeti se z zapletenim vprašanjem nastanka in razvoja kajkavskega narečja in posredno tudi slovenskih. Pozdraviti je treba tudi njegovo načelo, da je bila jezikovna dejstva in njihova medsebojna razmerja prikazovati čim bolj celotno, zlasti pri tistih točkah, ki povzročajo spremembe. Dobra se zdi tudi njegova trditev, da je treba jezikovna dejstva pojasnjevati kolikor mogoče z jezikoslovnimi sredstvi, čeprav to ni zmeraj popolnoma mogoče. Natančnejšo kritično oceno Junkovićeve knjige, vsaj njenega slovenističnega dela, bodo mogoče podali slovenski dialektologi. Ne bom se spuščala v izhodišča tega dela, ki se večkrat ločijo od tistih v t. im. klasičnem jezikoslovju (npr. naglaševanje v praslovanščini). Zdi se, da je v slovenističnem delu preveč posploševanj. V knjižnem jeziku in v delu narečij so krajine res navadno na zadnjem ali edinem zlogu. Cela vrsta narečij (tudi na slovenskem zahodu) pa jih pozna tudi drugod. Premalo upošteva tudi etimologijo, saj drugače ne bi mogel vezati besede *vđavati* v *vđavati*. Večkrat našteva stvari, ki niti ne potrjujejo niti ne nasprotujejo njegovemu sklepanju (npr. premik akcenta *ròko* > *rokò* ne more biti posledica težnje »svesti prozodijske opreke u slogu pred punim vokalom na ˆ ≠ ˆ«). Vse doslej poudarjene morfološke posebnosti kajkavščine se mu zdijo nebitne, istočasno pa domneva, da med obema skupinama ni bilo velikih razlik. Sploh pa ne omenja, da bi v tak pretrās lahko pritegnili tudi skladnjo, besedotvorje itd.

Alenka Šivic-Dular
Filozofska fakulteta v Ljubljani